Asevelvollisuuskeskustelu Suomessa

– Mielipidekirjoitukset asevelvollisuudesta Helsingin Sanomissa 2008–2018[1]

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

HANNU SALOMAA

TIIVISTELMÄ Artikkelissa analysoidaan suomalaista asevelvollisuuskeskustelua Helsingin Sanomissa vuosina 2008–2018 julkaistujen mielipidekirjoitusten kautta. Asevelvollisuuden säilyttämisestä on vallinnut jo pitkään konsensus, mutta mielipidekirjoitusaineisto mahdollistaa myös kriittisten näkemysten tutkimisen. Tutkimusartikkeli havainnoi erityisesti kansalaisten käymää asevelvollisuuskeskustelua, jota ei ole aiemmin tutkimuksellisesti juuri huomioitu. Mielipidekirjoitusten analyysi nojautuu kvalitatiiviseen teorialähtöiseen sisällönanalyysiin. Tutkimusteoriana käytetään Benedict Andersonin määritelmää kansakunnista kuviteltuina yhteisöinä. Andersonin teorian näkökulmasta tarkasteltuna asevelvollisuus on yksi keino muiden keinojen joukossa kuvitella Suomen kuvitteellista yhteisöä. Tutkimuksen keskeisin havainto on sukupuolten välisen tasa-arvon merkittävyys asevelvollisuuteen kohdistuvana muutospaineena. Erot yksilöiden välillä tavoissa lähestyä asevelvollisuutta ovat silti suuria. Artikkeli tarjoaa uutta tietoa erityisesti kansalaisten käymästä asevelvollisuuskeskustelusta sekä ylipäätänsä asevelvollisuuden pelkkää sotilaallista roolia laajemmasta poliittisesta merkityksestä.

Avainsanat: asevelvollisuus, kansakunta, nationalismi, tasa-arvo, sotilaallinen maanpuolustus, kansantalous.

JOHDANTO

Tässä artikkelissa tarkastellaan Helsingin Sanomien mielipidekirjoituspalstalla vuosina 2008–2018 käytyä yhteiskunnallista keskustelua asevelvollisuudesta. Asevelvollisuus on koskettanut konkreettisesti asepalveluksen muodossa suurinta osaa suomalaisista miehistä jo sukupolvien ajan. Asevelvollisuutta on lähestytty niin tieteellisessä kuin yhteiskunnallisessa keskustelussa useista eri näkökulmista, mikä tekee siitä politiikkatieteellisesti mielenkiintoisen tutkimuskohteen.

Modernin asevelvollisuuden historialliset juuret yltävät Suomessa ja laajemminkin kansainvälisesti 1800-luvun nousevan kansallisuusaatteen ja massa-armeijoiden maailmaan (Joenniemi 2006; Mjøset ja Van Holde 2002). Jo alkuajoista lähtien asevelvollisuusjärjestelmiä vakiinnutettiin sekä poliittisista että sotilaallista syistä (Frevert 2001; Paret 1992). Artikkelissa esitetään, että asevelvollisuudesta keskustellaan Suomessakin myös jonain muuna kuin vain sotilaallisena kysymyksenä. Artikkelin tutkimuskysymys on, *miten kansakunnan rakentaminen on havaittavissa kansalaisten, poliitikkojen, ammattisotilaiden ja asiantuntijoiden käymässä keskustelussa asevelvollisuudesta Helsingin Sanomien mielipidekirjoituspalstalla 2008–2018*.

Asevelvollisuutta käsitellään verrattain harvoin julkisessa päivänpolitiikassa ja enemmistö suomalaisista on jo pitkään kannattanut asevelvollisuuden säilyttämistä. Todennäköisesti juuri tästä syystä erityisesti kansalaisten käymää keskustelua aiheesta ei ole tutkittu. *Helsingin Sanomien* (*HS*) julkaisemat mielipidekirjoitukset asevelvollisuudesta vuosina 2008–2018 edustavat pitkälti kansalaisten käymää keskustelua aiheesta.

Helsingin Sanomat on levikkimäärältään ylivoimaisesti Suomen suurin päivälehti (MediaAuditFinland 2019). Lukijakunnan suuri määrä puoltaa tutkimusvalintaa käyttää juuri Helsingin Sanomien julkaisemia mielipidekirjoituksia. Helsingin Sanomat on Suomen tärkeimpänä päivälehtenä keskeinen yhteiskunnallisen keskustelun areena, jolla puhuvat niin yhteiskunnallisen eliitin jäsenet kuin tavalliset kansalaiset. Mielipidekirjoituspalstalla osallistutaan julkiseen keskusteluun tai jopa luodaan kokonaan uusia valtakunnallisia keskustelunaiheita. Päivän sanomalehden lukemisella on myös ollut massojen jakamana päivittäisenä yhteisenä kokemuksena merkittävä rooli kansakunnan rakentamisen keinona (Anderson 2020). Mielipidekirjoitusaineiston kautta kurkistetaan suomalaisen asevelvollisuuskeskustelun eri vivahteisiin, jotka tuovat esille asevelvollisuuden politisoitumisen poikkeuksellisen laajalla tavalla.

Asevelvollisuuden synty kytkeytyy vahvasti kansallisuusaatteen nousuun Euroopassa. Tutkimus asevelvollisuudesta onkin monella tapaa nationalismin, poliittisen kulttuurin ja historiapoliittisten tulkintojen tutkimista. Lisäksi asevelvollisuus koskettaa perinteisiä valtio-opillisia kysymyksiä valtiosta väkivaltakoneiston monopolina sekä kansalaisten oikeuksista ja velvollisuuksista. Kari Laitinen (2005) on kuvannut asevelvollisuutta ”pyhäksi” asiaksi, josta käytävä kriittinen keskustelu on ajoittain ollut hädin tuskin suotavaa. Jarmo Limnéll (2009) on vastaavasti luonnehtinut Suomen kylmän sodan aikaista ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelua sulkeutuneen eliitin asiaksi, joka alkoi avautua 90-luvulla muun muassa selontekomenettelyn myötä laajemmalle väittelylle. Asevelvollisuus on toisin sanoen ikään kuin politiikan yläpuolella oleva koko kansan instituutio. Mielipidekirjoitusaineisto paljastaa sellaisia keskustelunaiheita, jotka eivät yleensä nouse poliitikkojen asevelvollisuudesta käytävissä keskusteluissa esille. Tutkimusartikkeli tuo esille asevelvollisuudesta käytävää kansalaisdialogia, jonka huomiointi poliittisessa päätöksenteossa on keskeinen osa asevelvollisuusjärjestelmän legitimiteettiä.

Asevelvollisuutta on tutkittu niin Suomessa että kansainvälisestikin sekä yhteiskuntatieteellisellä että historiallisella lähestymistavalla (Joenniemi 2006; Mjøset ja van Holde 2002; Werkner 2004). Asevelvollisuuden historiasta on kirjoitettu useampi väitöskirja, kuten asevelvollisuuden merkityksestä Suomen suuriruhtinaskunnassa (Seitkari 1951; Särmäkari 2016). Asevelvollisuuden uudelleen käyttöönottoa Suomen sisällissodassa sekä asevelvollisuuden merkitystä maailmansotien välisessä Suomessa on myös tutkittu historiantieteessä (Ahlbäck 2011; Manninen 1974; Mälkki 2008). Laitisen tutkimus (2005) tarkastelee asevelvollisuutta sen 2000-luvulle asti ulottuvan historiallisen kaaren kautta, sekä korostaa historiallisen jatkuvuuden säilyneen asevelvollisuuden olemuksessa vahvana. Käsillä olevassa tutkimusartikkelissa havainnoidaan näitä jatkuvuuksia, mutta myös uusia tarkastelutapoja. Tutkimushavainnot antavat viitteitä siitä, mihin seikkoihin aiheesta käytävä yhteiskunnallinen ja tieteellinen keskustelu voi tulevaisuudessa tarttua. Lisäksi tutkimusartikkeli täydentää olemassa olevaa asevelvollisuutta tarkastelevaa tutkimuskirjallisuutta erityisesti 2010-luvun ja kansalaiskeskustelun osalta.

Artikkelin alussa esitellään tutkimusteoria sekä -aineisto ja -menetelmä omissa kappaleissaan. Edellä mainittuja kappaleita seuraa kirjoittajaryhmien esittely sekä aineiston löyhähkö määrällinen kuvailu. Itse mielipidekirjoitusten laadullinen analyysi on jaettu kahteen, sosiaalisuuden ja ajankohtaisuuden, kategoriaan. Lopuksi yhteenveto-kappaleessa tarkastellaan analyysin tuloksien laajempaa merkitystä.

TUTKIMUSTEORIA

Asevelvollisuus on yhteiskunnallisena ilmiönä poikkeuksellisen poikkitieteellinen, joka tekee tutkimusprosessista verrattain vaikeasti hallittavan (Laitinen 2005, 105). Asevelvollisuuden poikkitieteellisyyttä sekä asevelvollisuudesta käytävän poliittisen keskustelun kirjoa voi yrittää kohdata hallitusti erilaisten sateenvarjokäsitteiden, kuten kansakunnan käsitteen, kautta. Tutkimusartikkelin teoreettisena viitekehyksenä toimii Yhdysvalloissa toimineen politiikan tutkimuksen professorin Benedict Andersonin (1936–2015) teoria kansakunnista *kuviteltuina yhteisöinä*. Anderson (2020) määrittelee kansakunnan käsitteen kuviteltuna ja rajattuna poliittisena yhteisönä. Kansakunta on kuviteltu, koska sen kaikki jäsenet eivät voi tuntea toisiansa, mutta tästä huolimatta heidän välillään vallitsee yhteenkuuluvuuden tunne. Kansakunnalla on silti maantieteelliset rajansa. Andersonin mukaan kansakuntien analyysin pitää pureutua eri kansakuntien kuvittelemisen tapoihin (emt., 39). Tutkimuskysymyksen ilmaisu ”kansakunnan rakentaminen” perustuu Andersonin teoriaan kuvitteellisen yhteisön kuvittelusta.

Andersonin teorian näkökulmasta tarkasteltuna asevelvollisuuden kautta kuvitellaan Suomea ja suomalaisuutta ja siten rakennetaan kansakuntaa kuviteltuna yhteisönä. Vaikka tämä ei luonnollisestikaan ole koko totuus asevelvollisuuden olemassaolosta Suomessa tai muuallakaan, aihetta käsittelevissä kansainvälisissä ja suomalaisissa tutkimuksissa korostuvat usein asevelvollisuuden läheiset suhteet kansallisuusaatteeseen sekä asevelvollisuuden merkitys kansakunnan rakentajana (Joenniemi 2006; Laitinen 2005). Nationalismiteoreettinen lähestymistapa aiheen käsittelyyn on täten aiemman tutkimuksen valossa perusteltu valinta. Andersonin näkemykset kansallisuusaatteen synnystä osuvat yhteen asevelvollisuuden historiallisen syntykaaren kanssa.

Partha Chatterjee (1996, 216) esittääkin Andersonin teorian nousseen kaikkein vaikutusvaltaisimmaksi nationalismin teoriaksi. Andersonin teorian suosiota voi selittää teorian iskevyydellä ja laajalla sovellettavuudella. Kuvitellun yhteisön käsitettä ei toisaalta aina käytetä sillä tavalla, kuin mitä Anderson itse alun perin tarkoitti käsitteellään (Pakkasvirta 2019).

Kansakunnan tai kansallisen identiteetin käsitteet ovat osoittautuneet hankaliksi määritellä (Anderson 2020, 37–39; Pakkasvirta ja Saukkonen 2004). Osittain tästä syystä sosiaalisen konstruktivismin paradigmalle perustuvat näkemykset kansakunnista alkoivatkin saada 1960-luvulta eteenpäin entistä suurempaa jalansijaa nationalismin tutkimuksessa (Smith 2003). Andersonin määritelmä kansakunnasta kuviteltuna yhteisönä perustuu niin ikään sosiaaliselle konstruktivismille. Anderson kuuluu nationalismin tutkimuksen moderniin koulukuntaan, jossa nationalismia lähestytään modernin, teollisen ajan tuotteena. Muita tunnettuja modernisteja ovat filosofiantropologi Ernest Gellner sekä historioitsija Eric Hobsbawm. Anderson tarkastelee erityisesti yhteisen ja laajalevikkeisen painetun sanan eli printtikapitalismin (Anderson 2020), Hobsbawm historianpolitiikan (Hobsbawm 1994; Hobsbawm ja Ranger 2013), ja Gellner massojen koulutusjärjestelmien roolia kansallisen yhtenäiskulttuurin luomisessa (Gellner 2006). Modernisteja kuitenkin yhdistää heidän tapansa lähestyä nationalismia sosiaalisen konstruktivismin viitekehyksen kautta (Berger ja Luckmann 1994).

Myös muilla nationalismin tutkijoilla kuin modernisteilla on samankaltaisia näkemyksiä kansakunnasta kuin Andersonilla (Nurmiainen 2020). Modernisteille vastakkaista näkemystä nationalismista edustaa etnosymbolismi. Tämän koulukunnan tunnetuin tutkija Anthony Smith (1991) esittää nationalismin historialliset juuret jo esiteolliseen aikaan yltävinä, vaikka myös Smithille kansakunta on modernistien tavoin päämäärätietoisen luomisprosessin tulos.

Nurmiaisen (2020) mukaan Andersonin teoria toimii parhaiten eräänlaisena heuristisena yleistulkintana, ja tässä mielessä Andersonin teoriaa käytetään myös tässä tutkimusartikkelissa. Määritelmä kansakunnasta kuviteltuna yhteisönä tarjoaa ylätason lähestymistavan asevelvollisuuteen ja auttaa yhdistämään asevelvollisuuden eri ulottuvuuksia toisiinsa. Monia asevelvollisuuskeskustelun piirteitä, kuten maanpuolustustahtoa, voi lähestyä Andersonin teorian kautta kuvitteellisen yhteisön kuvitteluna, mutta toisaalta myös esimerkiksi sotilaallisen pelotteen luomisena (Häkkinen 2020; Mearsheimer 2017). Andersonin teorian valintaa artikkelin viitekehykseksi puoltaa teorian vaikutusvaltaisuus nationalismin tutkimuksessa, usean asevelvollisuustutkijan jakama näkemys asevelvollisuuden kansallisuusaatteellisista juurista sekä teorian laaja-alainen sovellettavuus asevelvollisuuskeskustelun analysoimisessa.

TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ

Helsingin Sanomien julkaisupainokset ovat saatavilla Päivälehden arkistosta digitaalisessa muodossa. Mielipidekirjoitusaineisto hankittiin vuonna 2019, ja koko aineiston aikahaarukka käsittää edeltävät kymmenen vuotta, vuodet 2008–2018. Mielipidekirjoituksia etsittiin hakusanalla ”asevelvollisuus”, ja lopulta tutkimuskysymyksen vastaamiseen sopivaksi aineistoksi valikoitiin 157 mielipidekirjoitusta. Mielipidekirjoitukset rakentuvat vääjäämättä niukan pituutensa vuoksi jonkin rajatun näkökulman tai puheenvuoron ympärille.

Mielipidekirjoitusten aikajänne kattaa asevelvollisuudesta käytävän keskustelun kannalta kansallisesti ja kansainvälisesti merkittäviä tapahtumia. 2000-luvun lopulla puhuttivat varusmiespalveluksen keskeyttämiset, ja 2010-luvun alussa Ruotsin päätös luopua asevelvollisuudesta sekä asevelvollisuustyöryhmän raportin julkaisu syksyllä 2010. Puolustusvoimauudistus (2012–2015) varuskuntien lakkauttamisineen, asevelvollisuuskriittinen Ohi on -kampanja 2013–2014, sekä vuonna 2014 ensimmäistä kertaa puhjennut Ukrainan sota ovat havaittavissa aineistossa. Aikajänteen lopuilla aineistossa on lisäksi mukana keskustelut Jehovan todistajien vapautuslaista ja Bank of Ideas -ajatushautomon kansalaispalvelusselonteosta. Edellä mainitut tapahtumat puoltavat aineiston aikajännettä, ja vuosiin 2008–2018 sisältyikin niin asevelvollisuuden säilyttämiselle kuin lakkauttamiselle suosiollisia aikoja.

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissa uusi tieto muodostuu teorian ja tutkimusaineiston välisessä interaktiossa (Vilkka 2021, 114). Tutkimus lähtee liikkeelle teoriasta ja palaa siihen uudestaan lopuksi, jonka jälkeen voidaan arvioida teorian saama tuki tutkimushavainnoista (Eskola ja Suoranta 1998, 61). Andersonin teoria toimii sisällönanalyysin teoreettisena apuvälineenä sekä auttaa kytkemään tutkimushavainnot laajempaan yhteiskunnalliseen ja tieteelliseen keskusteluun. Sisällönanalyysi alkaa laadullisessa tutkimuksessa tyypillisesti aineiston tematisoinnilla (Eskola ja Suoranta 1998, 127). Artikkelissa tematisoidaan mielipidekirjoitusaineisto kirjoittajaryhmien mukaan. Alasuutarin (1994, 30) mukaan laadullinen analyysi kohdistuu kahdesta vaiheesta: havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Analyysi etenee Andersonin teorian avustamana, tutkimushavaintoja tekemällä sekä pelkistämällä, ja palaamalla lopussa itse teoreettiseen tutkimusongelmaan.

MIELIPIDEKIRJOITUSTEN KIRJOITTAJARYHMÄT

Mielipidekirjoitusten kirjoittajat kategorisoitiin neljän eri kategorian, eli *kansalaisten*, *poliitikkojen*, *ammattisotilaiden* ja *asiantuntijoiden*, alle. Helsingin Sanomien julkaisemien mielipidekirjoitusten kirjoittajaryhmät näkyvät alla olevassa taulukossa 1.

Taulukko 1. Helsingin Sanomien mielipidekirjoitusten kirjoittajaryhmät, tehdyt havainnot ja luokittelukriteerit

Kirjoittajaryhmä	Havaintomäärä	Prosentti	Luokittelukriteeri
Kansalainen	112	71,3 %	Varusmies, eläkeläinen, pelkällä nimellä kirjoitettu kirjoitus
Asiantuntija	19	12,1 %	Asevelvollisuuden tutkija, asevelvollisuuteen liittyvän kansalaisjärjestön puheenjohtaja
Ammattisotilas	16	10,2 %	Sotilaskoulutettu, aktiivi tai evp-sotilas, Puolustusvoimien ääntä edustava
Poliitikko	10	6,4 %	Kansanedustaja, ministeri
Yhteensä	157	100,00 %	

Kirjoittajaryhmien kategorisointi tapahtui pitkälti sen perusteella, miten itse kukin kirjoittaja allekirjoittaa mielipidekirjoituksensa. Omalla nimellä ja erilaisilla titteleillä allekirjoitettuja mielipidekirjoituksia voitiin sijoittaa suuremmalla varmuudella ammattisotilaiden, poliitikkojen tai asiantuntijoiden kirjoittajaryhmiin. Mielipidekirjoitusten luokittelu kansalaisten mielipidekirjoituksiksi oli eniten tulkinnasta riippuvaista. Kansalaisten mielipidekirjoituksiksi kategorisointi tapahtui pääasiassa pelkällä omalla nimellä kirjoitetun mielipidekirjoituksen perusteella. Kategorisointimenetelmä ei silti ole aukoton ja sitä voi pitää aineiston asettamana rajoitteena. Taulukossa 1 näkyy esimerkinomaisia luokittelukriteerejä eri kirjoittajaryhmille.

Havaintoa eri kirjoittajaryhmien suuruusluokista voi pitää mielipidekirjoitusaineiston asettamista luokitteluvaikeuksista huolimatta oikeansuuntaisina. Yli kaksi kolmasosaa eli suurin osa mielipidekirjoituksista on kansalaisten kirjoittamia. Tämän havainnon perusteella HS:n mielipidekirjoitusaineistoa voi pitkälti pitää kansalaiskeskustelun aineistona. Kansalaisten mielipidekirjoituksia asevelvollisuudesta leimaa suurempi vapaus keskustella asevelvollisuudesta verrattuna muiden kirjoittajaryhmien oletettuihin positioihin. Kansalaisten mielipidekirjoitukset asevelvollisuudesta voivat olla ikään kuin sammakkoperspektiivistä kirjoitettuja. Kansalaiset eivät usein kainostele asevelvollisuusjärjestelmän tuomitsemista epätasa-arvoiseksi, siinä missä muiden kirjoittajaryhmien mielipidekirjoituksissa sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulma asevelvollisuuteen tuodaan usein kierrellen esille tai kokonaan väistetään.

Vain kymmenen poliitikon kirjoittamaa mielipidekirjoitusta asevelvollisuudesta kymmenen vuoden aikajänteellä on tutkimushavaintona yllättävä, jota voi selittää eri tavoin. Puolustuksen järjestämisestä on aina Suomen historiassa vallinnut erimielisyyksiä oikeisto- ja vasemmistopuolueiden välillä, vaikka itse asevelvollisuuden periaatetta ei olisi suuresti kyseenalaistettu (Ahlbäck 2011; Nokkala 2016). Poliitikkojen asevelvollisuutta käsittelevien mielipidekirjoitusten vähäistä määrää voi tulkita osoituksena asevelvollisuuden ympärillä vallitsevasta poliittisesta konsensuksesta tai jopa keskustelun vaikeudesta Suomessa.

Ammattisotilaiden mielipidekirjoituksista useampi on vakinaisesta palveluksesta eronneiden sotilaiden kirjoittamia. Näillä sotilailla on todennäköisesti aktiivipalveluksessa olevia ammattisotilaita suurempi vapaus kirjoittaa mielipidekirjoituksia. Ammattisotilaiden 16 mielipidekirjoituksen määrää voi silti pitää vähäisenä, sillä suuri osa ammattisotilaista on työnsä puolesta jatkuvasti tekemissä asevelvollisuusjärjestelmän kanssa. Puolustusvoimat kannattaa asevelvollisuutta, joten kriittinen keskustelu asevelvollisuudesta on aktiivipalveluksessa oleville ammattisotilaille todennäköisesti hankalaa.

Ammattisotilaat ovat periaatteessa myös asevelvollisuuden asiantuntijoita, mutta asiantuntijoiden kirjoittajaryhmän mielipidekirjoitukset ovat pääosin siviilien kirjoittamia. Asiantuntijoiden mielipidekirjoituksissa asiantuntijat lähestyvät asevelvollisuutta tyypillisesti oman asiantuntijuutensa aihealueen kautta, kuten taloustieteilijä taloudellisena kysymyksenä tai sotilaslääkäri sotilaslääketieteen kautta. Asiantuntijoiden asevelvollisuutta käsittelevien mielipidekirjoitusten havaintomäärää nosti asevelvollisuuteen liittyvien kansalaisjärjestöjen luokittelu asevelvollisuuden asiantuntijoiksi. Aineistossa on esimerkiksi useampi mielipidekirjoitus Aseistakieltäytyjäliitolta (AKL), jota voi pitää aseistakieltäytyjien aseman asiantuntijana. Aineiston löyhästä määrällisestä kuvailusta edetään seuraavaksi yksityiskohtaisempaan, kvalitatiiviseen analyysiin. Neljä lainatuista mielipidekirjoituksista on kansalaisten kirjoittamia, yksi ammattisotilaan, yksi ammattipoliitikon ja yksi asiantuntijan. Analysoitavat mielipide-

kirjoitukset heijastavat täten karkeasti kirjoittajaryhmien määrällistä jakautumaa koko aineistossa.

SOSIAALISIA NÄKÖKULMIA ASEVELVOLLISUUTEEN EDUSTAVIA MIELIPIDEKIRJOITUKSIA

Mielipidekirjoitusten kvalitatiivisen analyysin kautta havainnollistetaan erilaisia poliittisesti värittyneitä tapoja keskustella asevelvollisuudesta. Analyysi paljastaa poliittisia motiiveja kannattaa tai vastustaa asevelvollisuutta, jotka voivat vaihdella jopa saman kannatusleirin yllättävän suuresti. Kvalitatiivisesti analysoidut mielipidekirjoitukset pitää ymmärtää suhteessa toisiinsa, eräänlaisina vastapareina. Erilaisista sosiaalista, kuten yksilöllisyyden tai yhteisöllisyyden, näkökulmista asevelvollisuutta tarkastelevat mielipidekirjoitukset eivät ole yleensä tiukasti julkaisuaikansa tapahtumiin sidottuja. Analysoivat mielipidekirjoitukset edustavatkin täten useita asevelvollisuuskeskustelun pitkiä historiallisia jatkuvuuksia.

Yksilönvapaus ja kansallinen yhteisöllisyys

Suomen asevelvollisuutta kriittisesti yksilönvapauden ja kansainvälisyyden näkökulmasta tarkasteleva, kansalaisten kategoriaan jaoteltu, Jaakko Saarisen mielipidekirjoitus julkaistiin Helsingin Sanomissa 22.8.2016 otsikolla ”Asevelvollisuus ei tue yksilönvapautta”:

> Valitettavasti Suomessa on vielä nykypäivää, että noin 13 000 nuorta kahdesti vuodessa kulkee kasarmin portin läpi. Nuorilla ei ole muuta järkevää vaihtoehtoa asepalvelukselle. Ylipitkä ja rangaistuksenomainen sekä leimaava siviilipalvelus ei houkuta. Totaalikieltäytyjiä rangaistaan kuin rikollista. Miehiin kohdistuu myös tiukka kelpoisuusvaatimus tämän asian suhteen.
>
> Jos maanpuolustustahto on Suomessa korkealla, miksi asevelvollisuus on ylipäänsä olemassa? Muissa Euroopan maissa on vapaaehtoinen asepalvelus, jolla on saatu tavoiteltu reservimäärä. Miehiä koskeva yleinen asevelvollisuus on vielä voimassa Afrikan ja Aasian kehitysmaissa sekä entisen Neuvostoliiton valtioissa. Se on keskitetyn vallan omaavan valtion, kuten kommunistisen järjestelmän, ominaisuus.
>
> Länsimaisen valtion kulmakivi on yksilön valinnanvapaus. Kehitysmaat ponnistelevat päästääkseen eteenpäin. Myös Suomen tulee edistää yksilönvapautta, sillä länsimainen demokratia on tuonut meille korkean elintason ja hyvinvointiyhteiskunnan – – (HS 22.8.2016.)

Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksissa esiintyy kymmenen vuoden aikajänteestä huolimatta vain vähän asevelvollisuutta yksilönvapauden näkökulmasta kritisoivia mielipidekirjoituksia. Yksilönvapaus oli esillä jo 1800-luvun asevelvollisuuskeskusteluissa liberaalien kriittisenä asevelvollisuusargumenttina (Laitinen 2005, 46; Seitkari 1951). Edellä lainattu kansalaisen kriittinen mielipidekirjoitus vastustaa asevelvollisuutta juuri yksilönvapauden perusteella.

Kirjoittaja argumentoi Suomen olevan kansainvälisesti tarkasteltuna asevelvollisuuden suhteen omituisessa asemassa. Asevelvollisuus on hänen mukaansa kehittymättömien maiden instituutio. Asevelvollisuuden kansainvälistä vertailua voi tarkastella myös siten, että vertailussa artikuloidaan Suomea kansakuntana kansakuntien joukossa. Mielipidekirjoituksessa annetaan ymmärtää, ettei Suomen kaltaiselle länsimaalle ole luontevaa ylläpitää pakollista asevelvollisuutta, koska näin eivät tee muutkaan Euroopan maat. Argumentaatiosta voi tulkita eräänlaista historian politiikkaa, joka on keskeinen väline kansakunnan rakentamisessa (Anderson 2020; Hobsbawm ja Ranger 2013). Kirjoittaja argumentoi asevelvollisuuden ”olevan vielä” käytössä Suomessa, entisen Neuvostoliiton alueella sekä kehitysmaissa, jotka silti ponnistelevat päästääkseen eteenpäin. Kirjoittaja toisin sanoen väittää asevelvollisuuden edustavan kehittymätöntä menneisyyttä. Useat maat ovat pyrkineet ja pyrkivät eteenpäin kohti yksilön valinnanvapauden tulevaisuutta, pois keskityn vallan valtiosta kohti demokraattista länsimaata ilman asevelvollisuutta. Mielipidekirjoituksessa luodaan poliittisista motiiveista deterministinen asevelvollisuuden historiallinen kaari, jonka kehityksessä Suomi on jäänyt sille luontaisten kansakuntien viiteryhmästä jälkeen.

Yksilönvapaus on mielipidekirjoituksen argumentaatiossa tuonut hyvinvointia, joten ilmeisesti kirjoittaja uskoo elintason nousevan, jos asevelvollisuudesta luovutaan. Mielipidekirjoituksessa välittyy klassinen liberalistinen näkemys yksilönvapaudesta taloudellisena toiminnan perusedellytyksenä, joka koituu viime kädessä koko kansakunnan hyvinvoinniksi. Asevelvollisuus ei kirjoittajan mielestä palvele yleistä hyvinvointia. Elokuussa 2016 julkaistussa mielipidekirjoituksessa nousee lyhyesti todettuna klassisen liberalismin tyypillinen asevelvollisuuskritiikki esille. Mielipidekirjoitusaineiston useassa muussa kirjoituksessa argumentoidaan päinvastaisesti asevelvollisuuden edistävän kansallista yhteisöllisyyden tunnetta.

Helsingin Sanomat julkaisi 12.6.2018 erään kansalaisen, lappeenrantalaisen Eero Ahosen mielipidekirjoituksen otsikolla ”Varusmiespalvelus luo yhteisöllisyyttä”. Mielipidekirjoituksessa lähestytään asevelvollisuutta maahanmuuttajien kotouttamisen näkökulmasta, mutta koko mielipidekirjoitusta leimaa vahvasti kirjoittajan näkemys asevelvollisuudesta kansakunnan rakentajana:

> Julkisuudessa on puhuttu vähän varusmiespalveluksen suorittamisen merkityksestä kotoutumisessa ja sopeutumisessa yhteiskuntaan – – Rauhanneuvottelija Hussein al-Taeen kokemukset (HS 31.5.) varusmiespalvelusajoistaan tukevat omia havaintojani. Hän totesi jutussa näin: ”Tuvassa minua ei katsottu taustani tai meriittien kautta, vaan sain seisoa rivissä muiden joukossa. Silloin tunsin olevani hyvä ja ’kokonainen’.” Olen huomannut saman ilmiön useiden maahanmuuttajien tai toisen polven maahanmuuttajien sekä myös ”rikkinäisestä” taustasta tulevien kantasuomalaisten nuorten suorittaessa kansalaisvelvollisuuttaan.
>
> Mistä tämä johtuu? Varusmiespalvelusta aloitettaessa kaikki ovat samassa asemassa, eikä kenenkään taustalla tai syntyperällä ole merkitystä. Suurimmalle osalle opittavat asiat ovat uusia, ja lähtötaso opetettaviin asioihin on aika lailla sama. Kaikki aloittavat palveluksensa niin sanotusti puhtaalta pöydältä: majoitutaan samoissa tiloissa, jaetaan yhteiset sosiaalitilat, rasittavat fyysiset ja henkiset kokemukset, ilot ja surutkin, sekä pidetään samanlaisia asusteita – –
>
> Siellä ymmärretään myös armeijan merkitys puolustuksellisena elementtinä – ääritapauksissa aseiden tuhovoima ja pahimmillaan sodan mielettömyys.

> Kaikki tämä opettaa toimimaan yhdessä, lisää yhteisöllisyyden tuntoa, opettaa ymmärtämään fyysisen väkivallan mielettömyyttä sekä yhdistää ihmisiä ja heidän ajatusmaailmaansa näiden kokemusten kautta. Nämä kokemukset ja kaikki yhdessä koettu synnyttävät parhaimmillaan läpi elämän kestäviä ystävyyssuhteita ja yhteenkuuluvuuden tunteita.
>
> Suomen armeijassa palveli sotiemme 1939–1945 aikana ääriolosuhteissa ihmisiä lukuisista eri kansallisuuksista ja yhteiskuntaluokista sekä etnisistä ryhmistä – saman lipun alla, toinen toistaan tukien, heidän taustansa vaikuttamatta toimintaan yhteisen asian puolesta – –
>
> Väitän, että tunne yhteisöllisyydestä, yhteisestä hyvästä ja siitä, että on edes pieni osa yhteistä Suomea, karsii pois radikaaleja ajatuksia ja radikalismia. Edellä mainittuja tapoja sopivasti siviilielämään soveltamalla voidaan löytää toimivia kotouttamistapoja sekä edistää yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteistä hyvää. (HS 12.6.2018.)

Mielipidekirjoituksen motiivina on ollut halu tuoda julkiseen keskusteluun se näkökulma asevelvollisuuteen, josta tarkasteltuna varusmiespalveluksen suorittaminen ”kotouttaa ja sopeuttaa” maahanmuuttajia yhteiskuntaan. Päähuomio on etnisissä vähemmistöissä, vaikka samanlainen andersonilaisittain tulkittuna kansakuntaan liittymisen ilmiö toistuu mielipidekirjoituksessa myös vaikeista oloista kotoisin olevien suomalaisnuorten keskuudessa. Asepalveluksen suorittaminen on mielipidekirjoituksen valossa eräänlainen kansalaisrituaali, jonka myötä liitytään Suomen kansakuntaan.

Keskeisenä lähtökohtana varusmiespalveluksen yhteisöllisyyttä luovalle vaikutukselle pidetään mielipidekirjoituksessa palveluksen aloittamista samasta lähtöpisteestä ja ”puhtaalta pöydältä”. Yksilöiden toisistaan eroavat taustat ja syntyperät menettävät varusmiespalveluksessa merkityksensä, vaikka niillä muutoin voi olettaa olevan kansalaisia eriarvoiseen asemaan asettavia vaikutuksia. Yhteisöllisyyden synty perustuu kirjoittajan mielestä ennen kaikkea jaettuihin yhteisiin kokemuksiin, aina samoista asusteista ilon ja surun kokemuksiin. Parhaimmassa tapauksessa tämä luotu toverillinen yhteisöllisyys kestää läpi elämän, eli varusmiespalveluksella on kirjoittajan mielestä muuta yhteiskunnallista eriarvoisuutta vähentäviä kauaskantoisia sosiaalisia vaikutuksia. Argumentaatio vahvistaa Andersonin olettamusta kansakuntien jäsenten välisestä edes jonkinlaisesta tasa-arvon tunteesta kaikesta muusta kansakunnan mahdollisesta eriarvoisuudesta huolimatta (Anderson 2020, 41). Vaikka maahanmuuttaja toisin sanoen jäisi myöhemmin työurallaan tavallisen työläisen asemaan ja hänen entinen palvelustoverinsa etenisi yhteiskunnalliseen eliittiin, olisivat he silti edes varusmiespalveluksen osalta jakaneet tasa-arvoisesti tämän yhteisen kokemuksen.

Mielipidekirjoituksessa lähestytään itse asepalveluksen suorittamista lähestulkoon kansallisromanttisesti, vaikka asepalvelus esitetään toisaalta myös fyysisesti ja henkisesti raskaana kokemuksena. Varusmiespalvelus kuvataan mielipidekirjoituksessa eräänlaisena sodan ja väkivallan mielettömyyden opettavana kokemuksena, joka karsii ”radikalismia”. Vaikka mielipidekirjoittaja lähestulkoon ihannoi varusmiespalvelusta jaettuna yhteisenä kokemuksena, hänen ei voi tulkita ihannoivan itse sodankäyntiä ja fyysisen väkivallan käyttöä. Jaettu yhteisöllisyys vähentää mielipidekirjoituksen argumentaatiossa radikalismia, eli vähemmistöjen liittyminen kansakuntaan ikään kuin häivyttää maahanmuuttajien potentiaalista osattomuutta ja valmiutta väkivallan käyttöön. Kirjoittaja väittää armeijan olevan puolustusta varten, mutta armeijan aseellinen kansalaiskasvatus edistää kirjoittajan mielestä ja jopa hieman paradoksaalisesti rauhaa ja väkivallattomuutta.

Mielipidekirjoituksessa haetaan myös historiallisista narratiiveista tukea omalla argumentaatiolla, miten väitetysti jo toisessa maailmansodassa Suomen armeijassa taisteli eri kansallisuuksista ja yhteiskuntaluokista kotoisin olevia sotilaita saman yhteisen asian puolesta. Kirjoittaja tulkitsee historiaa toisin sanoen poliittisten motiivien kautta, mikä on keskeistä kansakunnan rakentamisessa (Anderson 2020; Hobsbawm 1994). Argumentaatiossa on toisaalta havaittavissa andersonilaista kuolleiden ”puolesta” puhumista (Anderson 2020, 271). Kirjoittaja argumentoi sodassa palvelleiden eri vähemmistöjen toimineen tietyllä tavalla ”yhteisen asian puolesta” riippumatta siitä, toimivatko nämä yksilöt todellisuudessa sota-aikana juuri kirjoittajan esittämistä motiiveista. Yksilöiden nostaminen sotasankareiksi ja kaatuneiden tekojen esittäminen uhrautumisena kansakunnan puolesta on monesti ollut osa poliittisen eliitin ajamaa kansakunnan rakennus -projektia, eivätkä yksilöt ole välttämättä ollenkaan pitäneet itseään uhrautuvina sankareina (Anderson 2020, 270–271; Scheipers 2014).

Varusmiespalveluksen suorittaminen on myös seksuaalivähemmistöön kuuluville keino saada sosiaalista hyväksyntää ja osoittaa kelpoisuuttaan muille heteroseksuaaleille (Lindqvist 2017, 76–77). 1800-luvun maailmassa asepalvelus oli juutalaisille yksi keino nostattaa kansalaisstatustaan ja liittyä yhteiskuntaan (Frevert 2001, 96). Myös asevelvollisuustyöryhmän raportissa 2010 todettiin varusmiespalveluksen edistävän omalta osaltaan maahanmuuttajien kotouttamista (Puolustusministeriö 2010, 125). Maahanmuuttajille, kuten erilaisille vähemmistöille kautta aikojen, asepalveluksen suorittaminen on ollut andersonilaisittain tulkittuna osa kansakunnan jäsenyyteen kasvua. Anderson (2020, 111) puhuu kansakuntapiratismista, eli mikä tahansa valtio voi vapaasta kopioida toisiltaan kansakunnallisuuden rakentamisen elementtejä. Asevelvollisuuden merkitys kansakunnan kuvittelijana on lyhyesti todettuna hyvin muuntautumiskykyinen tai pikemminkin helposti muunneltavissa oleva ilmiö.

Mielipidekirjoitus varusmiespalveluksesta yhteisöllisyyden luojana vahvistaa monella tapaa Andersonin teorian olettamuksia kansakunnasta kuviteltuna yhteisönä. Andersonia ja samanhenkisiä muita sosiaaliselle konstruktivismille rakentuvia nationalismin tutkijoita yhdistää nimenomaan näkemys kansakuntaan jäsenyyteen kasvamisesta, siinä missä aiemmat nationalismin koulukunnat lähestyivät kansakunnan jäsenyyttä etnisen syntyperän kautta (Smith 2003). Analysoitu mielipidekirjoitus vahvistaa nimenomaan juuri sosiaaliselle konstruktivismille perustuvia näkemyksiä kansakunnan jäsenyydestä ja siihen liittymisestä – tässä tapauksessa varusmiespalveluksen suorittamisen kautta. Useassa muussa aineiston mielipidekirjoituksessa toisaalta kyseenalaistetaan suorasti tai epäsuorasti asevelvollisuuden merkitys kansakunnan rakentajana.

Sukupuolten välinen tasa-arvo

Mielipidekirjoitusaineistossa on suuri määrä vain miehiä koskevaa asevelvollisuutta epätasa-arvoisena kritisoivia mielipidekirjoituksia. Tasa-arvon toteutumiseen liittyvät asevelvollisuuden korjaamisehdotukset jäävät toisaalta usein uupumaan. Helsingin Sanomat julkaisi vain miehiä koskevaa asevelvollisuutta kriittisesti tarkasteltavan kansalaisen, turkulaisen Jouko Heynon mielipidekirjoituksen 27.6.2011 otsikolla ”Naisten asevelvollisuudelle ei ole fyysisiä esteitä”:

> Joel Juusola kirjoitti (HS Mielipide 23.6.) naisten asevelvollisuudesta mielenkiintoisesti. Kirjoituksesta puuttuivat kuitenkin sekä aiheen historiallinen perspektiivi että käsitys armeijan ja sodankäynnin luonteesta. On toki totta, että tilastollisesti keskivertonainen on fyysisesti heikompi kuin keskivertomies – – Myös historian opetukset ovat unohtuneet – naisten epääminen aseiden käytöstä kun on ennen kaikkea kulttuurinen ja rauhanajan sisäpoliittinen ilmiö. Armeijassa läheskään kaikki eivät suinkaan hoida rintaman taistelutehtäviä. Antiikin skyyttien hauta-aineistosta noin 35 prosenttia asehaudoista on tunnistettu naishaudoiksi ja miesten haudoiksi noin puolet. Loput ovat avoimia. Omasta historiastamme voimme muistaa, että jatkosodassa Suomen armeijan kokoonpanossa oli noin 180000 naista, heitä vain kutsuttiin lotiksi – – Naisten pakolliselle asevelvollisuudelle ei ole fyysistä estettä. Esteet ovat poliittisia ja kulttuurisidonnaisia. Voidaan kysyä, miksi perustuslain velvoite isänmaan puolustamisesta ei koskisi naisia. Onko meillä vallannut alaa malli miehestä naisen puolustajana? Mitä sitten, jos mies epäonnistuu tehtävässään? Onko nainen vapaata riistaa, niin kuin monessa maassa ja sodassa tuntuu olevan?
>
> Jouko Heyno filosofian maisteri, reservin luutnantti (HS 27.6.2011.)

Kirjoittaja kritisoi aiemmin julkaistua mielipidekirjoitusta historiallisen perspektiivin puutteesta ja hakee vastaavasti historiallisista tapahtumista tukea omalle argumentaatiolleen. Mielipidekirjoitus antaa ymmärtää, että jatkosodan aikaiset naiset Suomen armeijassa olivat puolustuksellisesti tärkeitä, ja että ilmaisu ”lotta” on eräänlainen kiertoilmaisu heidän sotilaalliselle hyödyllensä. Lisäksi jo antiikin maailmassa oli kirjoittajan mukaan naissotilaita. Argumentaatiossa toistuu joka tapauksessa kansakunnan rakentamisessa tyypillinen historian poliittisia tarkoitusperiä palveleva tulkintatapa (Anderson 2020; Hobsbawm 1994).

Andersonin teoriaa ja nationalismin tutkimuskirjallisuutta on kritisoitu siitä, etteivät ne huomioi sukupuolen merkitystä kansakunnan rakentamisessa (Gordon ym. 2002; Jokinen 2019). Tämä asettaa Andersonin teorialle heikkouden, joka korostuu edellä lainatun mielipidekirjoituksen tulkitsemisessa. Itse asevelvollisuuden tutkijat ovat toisaalta korostaneet asevelvollisuuden merkitystä miesten ja naisten välisen hierarkkisen suhteen vahvistajana sekä tämän kytkeytymistä kansallisuusaatteeseen (Ahlbäck 2011; Frevert 2001). Kirjoittajan argumentaatiossa ei ole olemassa sotilaallisia esteitä naisten asevelvollisuudelle. Esteet ovat poliittisia sekä kulttuurisidonnaisia, ja täten perustuvat ajatukseen miehestä naisen suojeluhahmona. Smith (1991) luonnehtii kansakuntaa perheeksi. Maanpuolustuksen sukupuolittunutta työnjakoa Suomen historiassa on myös samanhenkisesti kuvattu ”maanpuolustusperheen” käsitteen avulla (Nevala-Nurmi 2012). Kirjoittaja toisin sanoen kritisoi perinteistä, nationalistisesti latautunutta maanpuolustuksen työnjakoa, jossa aseet ovat miesten velvollisuus ja naiset toimivat miesten tukihenkilöinä.

Asevelvollisuuden on korostettu olevan eräänlainen kurkistusikkuna kansalliseen identiteettiin (Laitinen 2005; Leander 2006). Samanlainen konstellaatio toistuu myös lainatussa mielenkirjoituksessa; kuinka maanpuolustuksen sukupuolittunut työnjako kytkeytyy viime kädessä laajempaan kansalliseen ymmärrykseen miesten ja naisten välisestä suhteesta. Asetelmaa vahvistaa kirjoittajan esille nostama Suomen perustuslaki. Kirjoittaja argumentoi naisen keinotekoisesti luodun heikkouden olevan jopa naistensa itsensä kannalta vaarallinen asema, sillä naisten asema on miesten mahdollisten epäonnistumisten edessä hyvin haavoittuvainen.

Kirjoituksen laatinut kansalainen haluaisi todennäköisesti tehdä naisetkin asevelvollisiksi tai ylipäätänsä velvollisiksi osallistumaan jollain tavalla maanpuolustukseen, vaikka hänen kantansa ei käy kirjoituksessa selkeästi esille. Kirjoittajan esittämän kritiikin voi käänteisesti tulkita siten, että myös kirjoittaja itse haluaisi ”poliittisista ja kulttuurisidonnaisista syistä” laajentaa asevelvollisuuden naisiin. Naisten asevelvollisuus toimisi hänelle eräänlaisena keinona kuvitella tasa-arvoista Suomen kuvitteellista yhteisöä, siinä missä vain miesten asevelvollisuus kuvittelee sukupuolittunutta kansakuntaa.

ASEVELVOLLISUUTTA AJANKOHTAISTEN TAPAHTUMIEN VALOSSA LÄHESTYVIÄ MIELIPIDEKIRJOITUKSIA

Edellä käsitellyt mielipidekirjoitukset lähestyvät asevelvollisuutta sellaisista sosiaalisista näkökulmista, jotka ovat olleet Suomen ja muidenkin maiden asevelvollisuuskeskusteluissa relevantteja jo pitkään, jopa 1800-luvun maailmasta lähtien. Käsiteltyjen mielipidekirjoitusten argumentaatio ei ole toisin sanoen tiukasti julkaisuaikansa tapahtumiin sidottua, mutta analyysin seuraavissa mielipidekirjoituksissa reagoitiin myös julkaisuaikansa tapahtumiin.

Turvallisuuspoliittisia näkökulmia

Helsingin Sanomat julkaisi 28.6.2013 Maavoimien tiedotuspäällikön, Sakari Laurialan kirjoituksen ”Valikoiva asevelvollisuus johtaisi puolustuskyvyn rapistumiseen”:

> Julkisuudessa on käyty viime päivinä keskustelua yleisestä asevelvollisuudesta. Kirjoituksissa esitetty valikoiva asevelvollisuus johtaisi todennäköisesti asevelvollisuudesta luopumiseen ja ammattiarmeijaan eurooppalaisten kokemusten mukaan. Tämä johtaisi valtion puolustusmenojen merkittävään kasvuun, jonka lisäksi olisi arvioitava kysymystä koko maan puolustamisesta. Mitä neljän kuukauden palvelusaikamalliin tulee, sotakelpoista ja uskottavaa joukkoa ei siinä ajassa kouluteta. Se mahdollistaa vain yksittäisten sotilaiden peruskoulutuksen, ei joukon kouluttamista. Jos Suomi siirtyisi niin kutsuttuun valmiusreservimalliin, romuttuisi puolustuskyky. Asevelvollisuutta tai armeijaa ei voi ”varastoida”: se joko on tai ei ole. Jos sitä ei ole, ei ole valtion perustehtäviin kuuluvaa puolustuskykyä. Perinteisen suursodan uhka voi olla ohi. Se ei kuitenkaan merkitse sotilaallisen uhkan väistymistä. Vaikka uhka ei ole välitön, ei sitä voida sulkea kokonaan pois. Sotilaallinen voimankäyttö vain muuttaa muotoaan, josta esimerkkinä on Euroopan ja naapureittemme lähihistoria.
>
> Lisäksi jopa lyhyen aikavälin maailmanpoliittisen kehityskulun ennustaminen on mahdotonta – – Ennustan, että yhä useampi valtio haikailee yleisen asevelvollisuusjärjestelmän perään jo muutaman vuoden kuluessa. Lisäksi toistuvasti kuulee, kuinka ammattiarmeijat kehuvat rauhanturvatehtävissä olevia joukkojamme ja ihmettelevät siitä, miten yleinen asevelvollisuusjärjestelmä voi tuottaa niin korkeatasoista osaamista. Samalla kuulee usein haikean neuvon, että meidän ei tulisi koskaan luopua järjestelmästämme. Yleinen

> asevelvollisuus vastaa moderneihin uhkakuviin ja toimintaympäristöön parhaalla tavalla. Järjestelmän kehittymisestä ja modernisoitumisesta esimerkkinä on maavoimien uudistettu taistelutapa, joka perustuu pienempiin, tulivoimaisempiin ja liikkuvampiin joukkoihin. Mitä Ruotsin ja Tanskan esimerkkeihin tulee, Tanska nojaa puolustuksessaan Natoon, ja lukuisat ruotsalaiset haikaillevat jo yleisen asevelvollisuuden perään. Lisäksi kumpikaan maa ei ole geopoliittisesti Euroopan unionin itäisimmällä ulkorajalla. Vertauksen suunta on siis väärä. Maavoimien tiedotuspäällikkö. (HS 28.6.2013.)

Maavoimien tiedostuspäällikön, eli todennäköisesti korkea-arvoisen ammattisotilaan mielipidekirjoituksessa kiteytyvät tyypillisimmät ammattisotilaiden asevelvollisuutta puolustavat argumentit. Argumentaatiossa niin sanottu valikoiva asevelvollisuus on vain ensimmäinen askel kohti asevelvollisuuden lakkauttamista sekä kansantaloudellisesti kallista ja koko maan puolustukseen riittämätöntä ammattiarmeijaa. Lyhennetty palvelusaika saati niin sanottu valmiusreservimalli eivät ole myöskään sotilaallisesti toimivia ratkaisuja. Kirjoituksessa ammutaan päämäärätietoisesti asevelvollisuuskeskustelun eri vaihtoehtoja alas ja esitetään nykyisenkaltainen asevelvollisuus kutakuinkin Suomen ainoana vaihtoehtona.

Tiedotuspäällikkö myöntää maailmansotien kaltaisten suursotien uhkan väistyneen, eikä Suomeen kohdistu välitöntä uhkaa. Tulevaisuuden ennustaminen on silti vaikeaa, ja sotilaallisen voiman käyttäminen sen muuttuneessa muodossaan on aina mahdollista. Kirjoituksessa asennoidutaan tulevaisuuteen eräänlaisella varovaisuusperiaatteella. Maailmanpoliittinen tilanne voi muuttua nopeastikin jännittyneeksi, joten puolustuskykyä on pidettävä yllä. Epäilemättä kesällä 2013 maailman tila on voinut näyttäytyä sotilaallisten jännitteiden osalta verrattain rauhallisena, mikä selittäisi käytettyä argumentaatiota. Paradoksaalisesti tiedotuspäällikön näkemykset tulevaisuudesta osuivat silti oikeaan, sillä seuraavana vuonna 2014 Venäjä miehitti Krimin niemimaan ja Ruotsi sittemmin osittain palautti asevelvollisuusjärjestelmänsä.

Sotilaille tyypilliseen tapaan tiedotuspäällikkö argumentoi suomalaisen asevelvollisuusjärjestelmän tuottavan korkeatasoisia joukkoja kansallisiin ja kansainvälisiin tehtäviin. Suomalainen asevelvollisuusarmeija on hänelle moderni, aikansa tapahtumia seuraava, ketterä ja suorituskykyinen. Argumentaatiossa on havaittavissa suomalaisen asevelvollisuusarmeijan niin sanottua ammattilaistumista, joka tarkoittaa pienempää kokoa ja parempaa suorituskykyä. Kirjoituksessa vertaillaan Suomen asevelvollisuutta Ruotsin ja Tanskan tapaan järjestää puolustus ja sitä kautta annetaan ymmärtää Suomen olevan suhteessa näihin maihin vertailukelvoton. Tanska nojautuu Natoon, Ruotsi katuu asevelvollisuudesta luopumista eivätkä kumpikaan kyseisistä maista ole Suomen tavoin geopoliittisesti käytännössä ottaen Venäjän vieressä. Tiedotuspäällikön kansainvälinen vertailu perustuu enemmänkin sotilaallisiin ja geopoliittisiin tekijöihin, kuin varsinaisesti Suomen kansakunnan kuvitteluun osaksi muiden kuviteltujen kansakuntien joukkoa.

Maavoimien tiedotuspäällikkö kokoaa tiiviisti yhteen Puolustusvoimien tyypilliset argumentit nykyisenkaltaisen asevelvollisuuden säilyttämiseksi, eli asevelvollisuuden sotilaallisen tehokkuuden, taloudelliset resurssit, sotilaallisen uhkan mahdollisuuden sekä geopoliittiset ja strategiset syyt. Muihin analysoituihin mielipidekirjoituksiin verrattuna mielipidekirjoituksessa asevelvollisuuden säilyttämistä ei perustella kansakunnan rakentamisella eikä kansalaiskasvatuksella. Kirjoituksen argumentaatio on samalla osoitus siitä, ettei Andersonin teorialla voida selittää kaikkia poliittisia perusteluita asevelvollisuuden säilyttämiseksi.

Vuonna 2014, jolloin Ukrainan sota kärjistyi ensimmäistä kertaa Euroopassa, julkaistiin useita asevelvollisuutta puolustavia mielipidekirjoituksia. Ukrainan sota näkyi myös mielipidekirjoitusaineistossa Suomen Nato-jäsenyyttä kannattavien kirjoitusten määrän kasvuna. Joissain mielipidekirjoituksissa oltiin huolissaan Ukrainan sodan muutosvaikutuksista Suomen ulko-, puolustus- ja turvallisuuspolitiikan pitkän linjan jatkuvuuteen. Yksi näistä oli asiantuntijaksi luokiteltavan Suomen vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen kattojärjestön Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen (MPK) puheenjohtajan, keskustataustaisen poliitikon Juha Korkeaojan 5.10.2014 Helsingin Sanomissa julkaistu kirjoitus ”Puolustuksen peruspilareita ei ole viisasta horjuttaa”:

> Ukrainan kriisi on ymmärrettävästi aktivoinut Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta käytävää keskustelua – – Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kolme peruskiveä ovat yleinen asevelvollisuus, alueellinen puolustus ja sotilaallinen liittoutumattomuus. Olisi sinisilmäistä kuvitella, että voisimme muuttaa yhtä näistä peruspilareista ilman vaikutuksia muihin – – Suomen Nato-jäsenyydellä olisi syvällisiä vaikutuksia niin yleiseen asevelvollisuuteen kuin alueelliseen puolustukseenkin. Nato-jäsenyys murentaisi yleisen asevelvollisuuden perustan nopeassa tahdissa – –
>
> Nato-jäsenyys merkitsisi Puolustusvoimille velvollisuutta osallistua Suomen puolustamisen lisäksi myös muiden Naton jäsenmaiden puolustamiseen. Ajatus, että Naton jäsenmaa Suomen reserviläispohjainen armeija puolustaisi Suomea yhdessä muiden kanssa, mutta ei osallistuisi muiden maiden puolustamiseen, on mahdoton. Toisaalta on mahdotonta uskoa, että yleinen asevelvollisuus olisi nykyisellä tavalla laajasti kansalaisten hyväksyttävissä, jos velvollisuutena olisi osallistua muiden, ehkä kaukanakin olevien maiden puolustamiseen. Kehitys johtaisi vääjäämättä yleisen asevelvollisuuden legitimiteetin murenemiseen, siirtymiseen vapaaehtoiseen järjestelmään ja lyhyessä ajassa maanpuolustuksen ulkoistamiseen, siirtymiseen ammattiarmeijaan Ruotsin kehityskulun mukaisesti. Yhteiskunnassa, jossa korostetaan yksilön oikeuksia velvollisuuksien jäädessä taka-alalle, kuvattu kehitys olisi nopeaa. (HS 5.10.2014.)

MPK:n puheenjohtajan mielipidekirjoituksessa 2014 toistuvat kolme tematiikkaa – asevelvollisuus, alueellinen puolustus ja sotilaallinen liittoutumattomuus – jotka hän linkittää voimakkaasti toisiinsa. Kirjoituksen julkaisuvuonna 2014 kiihtynyt Ukrainan sota näkyy kirjoituksessa siten, että kirjoittaja pelkää tilannetta käytettävän hyväksi jo pitkään vallinneen Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan horjuttamiseksi. Puheenjohtaja lähestyy mielipidekirjoituksessaan asevelvollisuutta osana Suomen laajempaa ulko- ja turvallisuuspoliittista kontekstia. Samaisen lähestymistavan voi myös tulkita siten, että asevelvollisuus on hänelle muutakin kuin vain väline kouluttaa sodan ajan joukot. Mielipidekirjoitus vahvistaa kansakunnan rakentamiseen liittyviä olettamuksia, kuten ajatusta asevelvollisuudesta yksilön velvollisuutena omaa kansallisvaltiota kohtaan.

MPK:n puheenjohtajan mielipidekirjoituksessa on keskeisintä usko siihen, etteivät Nato-jäsenyys ja asevelvollisuus ole yhteensovitettavissa. Kirjoittaja luo vastakkainasettelua Nato-jäsenyyden ja asevelvollisuuden välille. Mikäli Suomi liittyisi Natoon, johtaisi tämä kehitys kirjoittajan mielestä asevelvollisuudesta luopumiseen. Saman logiikan perusteella voi olettaa, että

asevelvollisuudesta luopuminen johtaisi vastavuoroisesti Nato-jäsenyyteen, vaikka kirjoittaja ei mielipidekirjoituksessaan suoraan totea näin. Kirjoittaja vaikuttaa olevan oikeastaan enemmän huolissaan Nato-haaveiden voimistumisesta Ukrainan sodan seurauksena kuin varsinaisesti asevelvollisuuden jatkuvuudesta. Sotilasliittoihin kuulumattomuus ja asevelvollisuus ovat kuitenkin hänelle läheisessä yhteydessä toisiinsa, joten koettu uhka Nato-jäsenyydestä on myös uhka asevelvollisuudelle.

Mielipidekirjoituksessa argumentoidaan asevelvollisuuden olevan vahvasti kiinni nimenomaan kansallisessa puolustuksessa siinä missä Nato-jäsenyys tarkoittaa ikään kuin suomalaisten puolustusvelvoitteiden kansainvälistymistä. Asevelvollisuus voi toisin sanoen toimia kansalaisvelvoitteena vain velvoitteena Suomen kansallisvaltiota kohtaan, mutta velvoite muiden maiden puolustamiseen johtaa argumentaatiossa nopeasti asevelvollisuuden legitimiteetin romahtamiseen. Andersonin teoriassa kuvitellulla yhteisöllä on olemassa rajat, joiden takana on muita kansakuntia, eivätkä vannoutuneimmatkaan nationalistit kuvittele koko ihmiskunnan liittyvän heidän kansakuntaansa (Anderson 2020, 40). MPK:n puheenjohtajan argumentaatiossa ja Andersonin teorian valossa Nato-jäsenyys heikentää Suomen kuviteltua yhteisöä, koska Suomen asevoimien ja asevelvollisten puolustamisvelvoitteet venyisivät yli oman kuvitellun yhteisön rajojen, aina muiden kaukaisten kansakuntien luokse. Tässä mielipidekirjoituksessa eikä niin ikään Andersonin teoriassa oleteta, että koko muu ihmiskunta tai muun Nato -yhteisön jäsenet voisivat liittyä Suomen kansakuntaan, saati päinvastoin.

Asevelvollisuuden perusta on kirjoituksen valossa kansallisessa yhteisöllisyydessä, jota uhkaavat yksilökeskeinen kansainvälisyys. Jos Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kansallinen yhtenäisyys Nato-jäsenyyden myötä murtuu, johtaa tämä kirjoittajan mielestä eräänlaisen porttiteorian kaltaiseen asevelvollisuuden lakkauttamiskehitykseen. MPK:n puheenjohtaja pelottelee Ruotsin tiellä porttiteoriansa uskottavuuden vahvistamiseksi. Suomen asevelvollisuuden kansainvälinen vertailu tapahtuu yksittäisistä maista useimmiten juuri Ruotsiin verrattuna. Asevelvollisuus näyttäytyy mielipidekirjoituksessa eräänlaisena kansallisten ja kansainvälisten aaltojen ristiaallokkona.

Puolustuksen kehittäminen on erittäin pitkän aikavälin toimintaa (Raitasalo 2018, 70). Visurin (2016, 480) mukaan edes Neuvostoliiton hajoaminen ja Suomen liittyminen EU:n jäseneksi eivät muuttaneet Suomen puolustuksen perusteita. MPK:n puheenjohtajan mielipidekirjoituksen voi myös tulkita siten, että vain suuremman luokan tapahtumat Euroopassa, kuten Ukrainan sota, voivat johtaa kyseenalaistavaankin julkiseen keskusteluun Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan peruslinjoista. Silti Suomi ei vielä vuonna 2014 ottanut päämäärätietoista suuntaa kohti Nato-jäsenyyttä kohti, mutta kriittinen asevelvollisuuskeskustelu vaimeni mielipidekirjoitusaineistossa sotaa seuranneina välittöminä vuosina. Tätä aiemmin samana ja edellisenä vuonna oli käynnissä asevelvollisuuskriittinen kansalaisaloite, niin sanottu Ohi on -kampanja, johon myös reagoitiin Helsingin Sanomien mielipidekirjoituspalstalla.

Uudistamisen visioita

Erään kansalaisen, reserviupseeri Paul Tiililän mielikirjoitus uudesta kansalaisvelvollisuudesta julkaistiin Helsingin Sanomissa 8.10.2013 nimellä ”Asevelvollisuudesta uusi kansalaisvelvollisuus”:

> Kansalaisaloitteen mukaan Suomesta olisi lopetettava yleinen asevelvollisuus. Niin tuskin käy, mutta asiaa olisi syytä tutkia. Mielestäni asevelvollisuus olisi laajennettava yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi, jolloin siitä tulisi myös tasa-arvoinen.
>
> Kutsunnoissa koko ikäluokka jaettaisiin kolmeen osaan. Ensimmäinen ryhmä suorittaisi nykyisen kaltaisen asevelvollisuuden modernisoituna versiona. Toinen ryhmä koulutettaisiin erilaisiin pelastus- ja etsintätehtäviin – siviilipalvelusmiehet palvelisivat tässä joukossa. Kolmantena ryhmänä olisivat kieltäytyjät, joiden tehtävät olisivat siivous- ja keittiöpalvelussa.
>
> Kaikki majoitettaisiin kasarmeihin, joissa sisäpalveluohjesääntö, aikaiset herätykset ja fyysisen kunnon kohottaminen kuuluisivat kaikkien ohjelmaan. Nyt kun varuskuntia lakkautetaan, tyhjenevien kasarmien ongelma poistuisi.
>
> Kansalaisvelvollisuuden pari ensimmäistä viikkoa käytettäisiin yleiseen sopeutumiseen sekä armeijan sääntöjen ja käytöstapojen opetteluun. Tämän sopeutumisjakson jälkeen alkaisi kullekin ryhmälle oma koulutuksensa. Asevelvollisten ryhmä saisi erittäin kovan ja hyvän koulutuksen, joka olisi verrattavissa esimerkiksi Suomen sissijoukkoihin ja Yhdysvaltain merijalkaväkeen. Lisäksi olisi erillinen kyber-osasto.
>
> Minusta tämä kansalaisvelvollisuus on huomionarvoinen vaihtoehto. Kun palvelus suoritettaisiin pääsääntöisesti heti koulun jälkeen, se ei haittaisi kenenkään opintoja ja antaisi monille tarpeellisen välivuoden ajan harkita ratkaisujaan. Kun parhaillaan suunnitellaan myös koulun alkamisiän alentamista, tämä uudistus sopisi hyvin juuri nyt tehtäväksi. (HS 8.10.2013.)

Syyskuussa 2013 käynnistyi kansalaisaloite asevelvollisuuden lakkauttamiseksi, eli niin sanottu Ohi on -kampanja. Kampanja jäi kauas vaaditusta 50 tuhannen allekirjoituksen määrästä, mutta sai silti aikaan julkista keskustelua asevelvollisuudesta. Kansalaisen lokakuussa 2013 julkaistu mielipidekirjoitus on niin ikään vahvistus tälle lisääntyneelle julkiselle keskustelulle asevelvollisuudesta. Mielipidekirjoituksessa esitetään asevelvollisuuden laajentamista yleiseksi myös naisia koskevaksi kansalaisvelvollisuudeksi – eräänlaisena vaihtoehtona Ohi on -kampanjan tavoitteelle. Kirjoittaja perustelee kansalaispalveluksen luomista tasa-arvon lisäksi kansalaiskasvatuksella sekä kansalaisvelvollisuuden kyvyllä vastata moninaisiin turvallisuusuhkiin.

Visioidussa kansalaispalveluksessa asepalveluksen suorittaa todennäköisesti vain ikäluokan parhaimmisto, ja koulutuksen laatu olisi korkea. Sotilaalliseen koulutukseen laskettaisiin mukaan myös kyberosasto. Kansalaispalveluksessa sotilaallinen koulutus olisi toisin sanoen entistä ammattilaisempaa. Pelastus- ja etsintätehtävien koulutusryhmä olisi luultavammin nykyisen siviilipalveluksen ja puolustusvoimien virka-aputehtävien yhdistelmä. Nykyisen asevelvollisuusjärjestelmän siviilipalvelusmiehet palvelisivat tässä ryhmässä. Ilmaisu ”tässä joukossa” antaa silti ymmärtää, että tämä palvelusryhmä olisi lukumäärältään suurempi kuin vain pelkät nykyiset siviilipalvelusvelvolliset.

Siivous- ja keittiöpalvelu jää niin sanottujen kieltäytyjien osaksi. Kieltäytyjillä kirjoittaja viittaa todennäköisesti niihin miehiin ja naisiin, jotka kieltäytyvät kahdesta muusta palvelusvaihtoehdosta. Historiallisesti maanpuolustuksen työnjako tapahtui nationalistisen ”maanpuolustusperhe”-ajattelun kautta, jossa aseet kuuluivat perheenisille ja heidän pojilleen sekä miessotilaiden huolto perheenäidille ja tyttärille (Nevala-Nurmi 2012). Palveluksesta kieltäytyvien asema siivous- ja keittiöpalvelussa ei toisin sanoen täysin edusta perinteistä maanpuolustuksen työnjakoa, sillä

siivous- ja keittiöpalveluun ei määräydytä sukupuolen vaan palveluksesta kieltäytymisen perusteella. Siivous- ja keittiöpalvelun voi toisaalta tulkita myös kieltäytyjien päämäärätietoiseksi alentamiseksi, heidän laittamiseksensa muiden ase- ja pelastusvelvollisten palvelijoiksi.

Mielipidekirjoituksessa visioidussa kansalaispalveluksessa olisi edelleen kansakunnan rakentamisen ja kansalaiskasvatuksen elementtejä. Näitä olisivat palvelusvelvollisten fyysisen kunnon kohottaminen, käytöstapojen opettelu sekä kaikkien palvelusvelvollisten sulkeminen samoihin kasarmitiloihin. Kansalaispalvelusvelvollisuus olisi toisin sanoen turvallisuuspoliittinen ratkaisu, mutta samalla myös yhteiskunnallinen kasvatusinstituutio. Anderson (2020, 192–193) käsittelee kansallisten johtajien luomia, virallisen nationalismin mallin mukaisia siviili- ja sotilaskoulutuksen koulutusjärjestelmiä. Asevelvollisuus on juuri edellisen kaltaisen kaltainen järjestelmä, ja virallisen nationalismin mukainen koulutusjärjestelmä olisi myös mielipidekirjoituksessa visioitava kansalaispalvelusvelvollisuus.

Ikäluokkien kasvattaminen saman kaavan mukaisesti luo yhtenäiskulttuuria, ja kansalaispalvelusvelvollisuuden suorittamisen myötä yksilö kiinnittyy osaksi kansakuntaa. Mielipidekirjoituksen lopussa kuvataan kansalaispalvelusvelvollisuutta eräänlaisena koulun jatkeena, josta olisi luonteva päättää samassa yhteydessä kouluiän alentamisen kanssa. Asevelvollisuus kansakunnan kouluna on tyypillisesti ja Andersonin teorian mukaisesti ollut eräänlainen jatke muille kansakunnan kouluille, kuten kansakoululle (Mäkinen ja Toiskallio 2009). Kansalaispalvelusvelvollisuus edustaisi tätä jatkumoa, vaikka kirjoituksessa käytetäänkin tässä suhteessa ristiriitaista ilmaisua ”välivuosi”.

Kirjoittajan käyttämä ilmaisu ”tyhjenevien kasarmien ongelma” varuskuntien lakkauttamisen yhteydessä antaa ymmärtää, että hän pitää lakkauttamista huonona kehityssuuntana. Tässä mielessä mielipidekirjoitus on myös reaktiota kirjoituksen aikoihin käynnissä olleeseen puolustusvoimauudistukseen (2012–2015), jonka yhteydessä lakkautettiin useita joukko-osastoja (Pääesikunta 2016). Kansalaispalvelusvelvollisuus turvaisi kasarmitilojen jatkuvuuden, koska kaikki kansalaispalvelusvelvolliset, miehet ja naiset, majoittuisivat samoihin kasarmeihin. Mielipidekirjoituksessa tuodaan epäsuorasti esille aluepoliittisia perusteluita kansalaispalvelusvelvollisuuden luomiseksi, sillä se turvaisisi puolustusvoimauudistuksen uhmaamien kasarmitilojen jatkuvuuden.

Asevelvollisuuden käsitettä on kuvattu liukuvaksi ja muuntautumiskykyiseksi (Joenniemi ja Leander 2006). Toukokuussa 2018 ajatushautomo Bank of Ideas -julkaisi oman visionsa niin sanotun kansalaispalvelusvelvollisuuden luomisesta Suomeen (Bank of Ideas 2018). Ajatushautomon esittämän version ja yllä kuvatun kansalaispalvelusvelvollisuuden välinen kontrasti on erittäin suuri. Kansalaispalvelusta ei ole juurikaan tutkittu, mutta suuntaa antavana tutkimushavaintona voi jo todeta, että niin sanottua kansalaispalvelusvelvollisuutta voidaan asevelvollisuuden tavoin toteuttaa eriävin tavoin. Kansalaispalvelusta on perusteltua lähestyä sosiaalisen konstruktivismin kautta, jossa sosiaalista todellisuuttamme, kuten ase- tai kansalaispalvelusvelvollisuutta, rakennetaan kielen kautta (Berger & Luckmann 1994). Mielipidekirjoituksessa visioitiin modernimpaa asevelvollisten sotilaskoulutusta, ja tätä peräänkuulutettiin myös vihreiden puolueen äänellä kirjoitetussa mielipidekirjoituksessa kolme vuotta myöhemmin.

Vihreiden kansanedustajan Krista Mikkosen vastamielipidekirjoitus ”Puolustus turvataan nykyaikaisin keinoin” julkaistiin Helsingin Sanomissa 25.9.2016.

> Timo Heinosella (HS Mielipide 23.9.) on väärä käsitys vihreiden puolustus- ja turvallisuuspoliittisesta linjasta. Vihreiden tavoitteena on turvata Suomen puolustuskyky nykyaikaisin keinoin ja kustannustehokkaasti. Tavoitteemme on maltillisesti uudistaa asevelvollisuutta siihen suuntaan, että Suomen puolustuskyky säilyy mahdollisimman korkeana vallitsevissa olosuhteissa. Haluamme myös edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa. Asevelvollisuus on nyt varsin valikoiva. Asepalveluksen suorittaa vain alle 40 prosenttia koko ikäluokasta ja osuus on ollut laskussa. Monien puolustuspolitiikan asiantuntijoiden mukaan reservin kokoa tärkeämpi kysymys on reservin laatu. Nykyaikaisella sotilasteknologialla ja laadukkaalla koulutuksella taataan puolustuskyky tehokkaammin kuin mahdollisimman suurella reservillä. Puolustuksen määrärahojen suhteen olemme sitoutuneet viime kaudella puolustuksen parlamentaarisessa työryhmässä päätettyyn tasoon. Myös asevelvollisuusjärjestelmän on kehityttävä ajassa. Menneisyyden sijaan katse tulee kääntää tulevaisuuteen.
>
> Krista Mikkonen, vihreän eduskuntaryhmän puheenjohtaja, puolustusvaliokunnan jäsen. (HS 25.9.2016.)

Mikkosen teksti on vihreiden puolueen äänenä kirjoitettuna vastamielipidekirjoitus kokoomuksen kansanedustajan Timo Heinosen vihreiden puolustuspoliittisia linjauksia kritisoivaan mielipidekirjoitukseen. Mielipidekirjoituksessa ei varsinaisesti käsitellä vihreiden ajamaa puolustusratkaisua, mutta puolueen visiossa reservi on oletettavasti pienempi, paremmin koulutettu sekä teknologisesti suorituskykyisempi. Mikkonen argumentoi muutoksen puolesta sotilaallisin perustein, ja korostaa vihreiden sitoutuneen puolueena työryhmän päättämään tasoon puolustusmäärärahoista. Vihreät eivät ole toisin sanoen Mikkosen väittämän perusteella Suomen puolustuksen suorituskyvystä piittaamaton puolue. Hän myös vetoaa asiantuntijoiden näkemyksiin reservin laadun tärkeydestä.

Vihreät haluavat parantaa sukupuolten välistä tasa-arvoa puolustuksessa, eli puolue ei toisin sanoen pidä nykyistä asevelvollisuusjärjestelmää tasa-arvoisena. Mikkosen argumentaatiossa asevelvollisuus on jo nyt niin sanotusti valikoiva. Vain vähemmistö koko ikäluokasta suorittaa koko palveluksen, ja tämä osuus on pienenemään päin. Mielipidekirjoituksessa ei kuvata tätä alenevaa asepalveluksen suorittamisprosenttia ongelmallisena. Andersonilaisittain tulkittuna asepalvelus ei nykymuodossaan ole vihreille merkittävä osa Suomen kuviteltua yhteisöä eikä laskevasta asepalveluksen suorittamisprosentista tästä syystä tarvitsekaan olla huolissaan.

Mielipidekirjoituksen päättävän lauseen ilmaisu katseen kääntämisestä menneisyydestä tulevaisuuteen vetää asevelvollisuuskriittisen argumentaation langat yhteen. Menneisyyttä edustaa Mikkoselle vain miehiä koskeva, kansakunnan kuvittelemiseen tarkoitettu alkeellisen teknologian joukkoasevelvollisuusarmeija. Asevelvollisuusjärjestelmän on ”kehityttävä ajassa”, mutta tämä ajankulku on tietenkin Mikkosen poliittisista motiiveista kuvailema deterministinen kehityskaari. Vihreiden tavoittelemassa asevelvollisuuden muutoksessa ovat luonnollisesti poliittiset arvot mukana, mutta mielipidekirjoituksen argumentaatiossa tätä poliittisuutta pyritään häivyttämään vetoamalla asiantuntijoihin, sodankäynnin kehitykseen sekä yleisesti ottaen ajan kulkuun.

YHTEENVETO

Tässä artikkelissa on luotu katsaus suomalaiseen asevelvollisuuskeskusteluun Helsingin Sanomien mielipidekirjoituspalstalla kymmenen vuoden aikajänteellä 2008–2018. Kaksi kolmasosaa mielipidekirjoituksista oli kansalaisten kirjoittamia ja loput kolmannes koostui asiantuntijoiden, ammattisotilaiden ja poliitikkojen mielipidekirjoituksista. Laitinen (2005, 40) on kuvannut asevelvollisuutta prismaksi, jonka lävitse suomalainen yhteiskunta saa muuttuvat kasvonsa. Samansuuntaisesti voi todeta, että jokainen puhuu mielipidekirjoituspalstalla asevelvollisuudesta omalla kielellään. Mielipidekirjoitusten kirjoittajat lähestyvät asevelvollisuutta itselleen tärkeän arvon tai näkökulman kautta, joten kirjoittajien väliset erot asevelvollisuuskeskustelussa ovat suuria. Helsingin Sanomien mielipidekirjoituspalstalla käytyä asevelvollisuuskeskustelua voidaankin pitää eräänlaisena kansakunnan tuntemusten läpileikkauksena.

Andersonin teoria kansakunnista kuviteltuina yhteisöinä soveltuu erinomaisesti itse asevelvollisuuden tutkimiseen, vaikka pituudeltaan lyhyet mielipidekirjoitukset asettivat aineistona omat rajoitteensa. Mielipidekirjoitusaineistosta on silti havaittavissa kuviteltujen yhteisöjen teoriaan kuuluvia oletuksia ja ilmiöitä, joten aineistoformaatista huolimatta teoria oli onnistunut valinta. Andersonilaisittain ajateltuna kansakunta on useamman kuvittelun välineen tuote, joten tutkimusartikkelissa ei varsinaisesti pureuduttu Suomen kansakuntaan kokonaisuutena, vaan vain asevelvollisuuden omalta osaltaan tapahtuvaan kansakunnan kuvitteluun.

Mielipidekirjoitusaineistossa asevelvollisuuden kautta kasvetaan kansalaisuuteen ja tätä kautta liitytään kansakuntaan, ei vain maahanmuuttajien vaan kaikkien miesten osalta. Asevelvollisuus kytkeytyy vahvasti Suomen kansallisvaltion rajojen puolustamiseen. Aineistossa kuvataan poliittisista motiiveista historian tapahtumia siten, että asevelvollisuuden säilyttämistä tai lakkauttamista on nykyajassa helpompi perustella. Asevelvollisuuden ja kansalaispalveluksenkin käsite näyttäytyy aineistossa sosiaalisena konstruktiona, niin kuin kansakunnan käsitekin. Asevelvollisuutta kritisoivissa mielipidekirjoituksissa kritiikki toisaalta yhtä lailla palautuu tapoihin tulkita suomalaisten sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunnetta eli Suomen kuviteltua yhteisöä. Mielipidekirjoittajille asevelvollisuus ei sovi yhteen sukupuolen välisen tasa-arvon tai yksilönvapauden kanssa, jotka usein esitetään mielipidekirjoituksissa Suomen kuvitellun yhteisön eräänlaisina perusarvoina.

Politologian näkökulmasta tarkasteltuna asevelvollisuudesta käytävä keskustelu on taistelua asevelvollisuuden eri tarkastelunäkökulmien, asevelvollisuuteen kohdistuvien odotusten ja kansakunnan tulkitsemistapojen välillä. Esimerkiksi ammattisotilas ei puhu asevelvollisuudesta ollenkaan tasa-arvokysymyksenä siinä missä vihreiden kansanedustaja Krista Mikkonen korostaa tasa-arvon toteutumisen tärkeyttä asevelvollisuusjärjestelmässä. Asevelvollisuutta kannattavissa mielipidekirjoituksissa asetetaan asevelvollisuudelle kansalaiskasvatuksellisia odotuksia, mutta sen sijaan näin ei tehdä kriittisissä kirjoituksissa eikä myöskään esimerkiksi asevelvollisuutta kannattavan ammattisotilaan kirjoituksessa. Asevelvollisuuden voidaan väittää yhdistävän Suomen kansaa, mutta yhtä lailla asevelvollisuuden kansakuntaa yhdistävä vaikutus voidaan suorasti tai epäsuorasti kyseenalaistaa. Asevelvollisuuden politiikka tarkoittaa lyhyesti todettuna arvojen, näkökulmien ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tulkitsemisen taistelutannerta.

Kansakunnan rakentamisen havaitseminen ei ole sinänsä kovin yllättävä havainto, koska asevelvollisuuden läheinen suhde kansallisuusaatteeseen on todettuna useissa suomalaisissa ja kansainvälisissä tutkimuksissa. Kuten aikaisemmin huomioitiin, historiallinen ulottuvuus

on säilynyt asevelvollisuuden olemuksessa vahvana (Laitinen 2005). Voidaankin ajatella, että Andersonin teorian mukainen kuvitteellisen yhteisön kuvittelu edustaa asevelvollisuuden historiallista jatkumoa. Tärkein mielipidekirjoitusaineistosta tehty havainto, joka ei sellaisenaan esiinny aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa, on tasa-arvon ja korostuneesti sukupuolten välisen tasa-arvon merkitys yhtenä suurimmista tai suurimpana asevelvollisuuteen kohdistuvana muutospaineena.

Kansantaloudellisen puhetavan yleisyys oli myös hienoisesti yllättävä tutkimushavainto. Asevelvollisuuskriittinen mielipidekirjoitus vuodelta 2016 argumentoi asevelvollisuuden olevan kansakunnan elintason kannalta haitallinen ratkaisu, ja myös vuoden 2013 mielipidekirjoituksessa myönnetään niin sanotun kansalaispalvelusvelvollisuuden tarkoittavan välivuotta. Kansantaloudellinen keskustelu tarkoitti mielipidekirjoitusaineistossa pelkkien puolustusmäärärahojen lisäksi keskustelua asevelvollisuuden vaikutuksista opintoihin ja työurien pituuksiin.

Osa mielipidekirjoitusaineiston teemoista, kuten tasa-arvo, toistuivat tasaisin väliajoin koko mielipidekirjoitusaineiston aikajänteellä. Toiset mielipidekirjoituksista olivat vahvemmin reaktioita julkaisuaikansa yhteiskunnallisiin tapahtumiin, kuten Ukrainan sodan puhkeamiseen 2014. Tässä mielessä Helsingin Sanomien mielipidekirjoituspalstan vahvuus aineistokappaleena on sen tarjoamat mahdollisuudet tarkastella asevelvollisuuskeskustelun lyhyt- ja pitkäaikaisia keskusteluteemoja.

Suomalainen asevelvollisuuskeskustelu aktivoitui maaliskuussa 2020 perustetun parlamentaarisen asevelvollisuuskomitean perustamisen myötä, joka sittemmin julkaisi mietintönsä marraskuussa 2021 (Valtioneuvosto 2021). Mietinnössä ei naisten kutsuntoja lukuun ottamatta ehdoteta kovin suuria muutoksia suomalaiseen asevelvollisuusjärjestelmään. Vain muutama kuukausi asevelvollisuuskomitean mietinnön julkaisun jälkeen koko Euroopan turvallisuudentunne järkkyi Venäjän laajamittaisella sotilaallisella hyökkäyksellä Ukrainaan helmikuussa 2022. Turvallisuuspolitiiset teemat ovatkin sodan puhkeamisesta lähtien ohjanneet Suomen poliittista keskustelua ja julkista tilaa voimakkaasti. Helsingin Sanomien mielipidekirjoituspalsta tarjoaa epäilemättä myös tulevaisuuden asevelvollisuustutkimuksille käyttökelpoista tutkimusaineistoa.

VIITTEET

1. Artikkeli perustuu osittain väitöskirjamonografiassani (Salomaa 2022) käyttämääni teoreettiseen viitekehykseen sekä siinä tarkasteltuihin aineistoihin.

TUTKIMUKSEN RAHOITUS

Väitöstutkimukseni tärkein rahoittaja oli Emil Aaltosen säätiö ja sain myös useamman apurahan Maanpuolustuksen kannatussäätiöltä. Suomen Kulttuurirahaston Päijät-Hämeen maakuntarahasto tuki väitöstutkimustani yhdelle apurahalla sekä myös Jorma ja Märtha Sihvolan säätiö tutkijavaihtoani Wienin yliopistossa 2018–2019.

AINEISTO

Helsingin Sanomat. 27.6.2011. Naisten asevelvollisuudelle ei ole fyysisiä esteitä. *Helsingin Sanomat*. https://www.hs.fi/mielipide/art-2000004814656.html. Viitattu 20.10.2022.

Helsingin Sanomat. 28.6.2013. Valikoiva asevelvollisuus johtaisi puolustuskyvyn rapautumiseen. *Helsingin Sanomat*. https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002658230.html. Viitattu 1.11.2022.

Helsingin Sanomat. 8.10.2013. Asevelvollisuudesta uusi kansalaisvelvollisuus. *Helsingin Sanomat*. https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002679495.html. Viitattu 15.10.2022.

Helsingin Sanomat. 5.10.2014. Puolustuksen peruspilareja ei ole viisasta horjuttaa. *Helsingin Sanomat*. https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002766775.html. Viitattu 19.5.2022.

Helsingin Sanomat. 22.8.2016. Asevelvollisuus ei tue yksilönvapautta. *Helsingin Sanomat*. https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002917086.html. Viitattu 13.5.2022.

Helsingin Sanomat. 25.9.2016. Vihreät haluavat turvata Suomen puolustuskyvyn nykyaikaisin keinoin. *Helsingin Sanomat*. https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002922424.html. Viitattu 11.10.2022.

Helsingin Sanomat. 12.6.2018. Varusmiespalvelus luo yhteisöllisyyttä. *Helsingin Sanomat*. https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005715286.html. Viitattu 19.5.2022.

LÄHTEET

Ahlbäck, Anders. 2011. *Soldiering and the making of Finnish manhood - Conscription and Masculinity in Interwar Finland, 1918–1939*. Turku: Uniprint.

Alasuutari, Pertti. 1994. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Anderson, Benedict. 2020. *Kuvitellut yhteisöt – Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.

Bank of Ideas. 2018. *Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi – selvitys maanpuolustuksen kehittämiseksi*. Helsinki: Elisabeth Rehn – Bank of Ideas ry.

Berger, Peter L. ja Luckmann, Thomas. 1994. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Chatterjee, Partha. 1996. Whose Imagined community?. Teoksessa Balakrishnan Gopal (toim.), *Mapping the Nation*. London/New York: Verso, New left review, 214-225.

Eskola, Jari ja Suoranta, Juha. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Frevert, Ute. 2001. *Die kasernierte Nation: Militärdienst und Zivilgesellschaft in Deutschland*. München: Verlag C.H.Beck.

Gellner, Ernest. 2006. *Nations and Nationalism*. Malden/Oxford/Victoria: Blackwell Publishing.

Gordon, Tuula, Komulainen, Katri ja Lempiäinen, Kirsti. (Toim.) 2002. *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.

Hobsbawm, Eric ja Ranger, Terence. (Toim.) 2013. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hobsbawm, Eric. 1994. *Nationalismi*. Tampere: Vastapaino.

Häkkinen, Teemu. 2020. Maanpuolustustahdon poliittisuus 1970-luvulta kylmän sodan päättymiseen. Teoksessa Häkkinen, Teemu, Kaarkoski, Miina ja Tilli, Jouni (toim.), *Maanpuolustustahto Suomessa*.

Helsinki: Gaudeamus, 108–127.
Joenniemi, Pertti. Toim. 2006. *The Changing Face of European Conscription*. Hamsphire: Ashgate Publishing Limited.
Joenniemi, Pertti ja Leander, Anna. 2006. Conclusion: National Lexica of Conscription. Teoksessa Joenniemi, Pertti (toim.), *The Changing Face of European Conscription*. Hamsphire: Ashgate Publishing Limited, 161–173.
Jokinen, Arto. 2019. *Isänmaan miehet – Maskuliinisuus, kansakunta ja väkivalta suomalaisessa sotakirjallisuudessa*. Tampere: Vastapaino.
Laitinen, Kari. 2005. Suomalainen asevelvollisuus. Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus. Teoksessa Laitinen, Kari ja Nokkala, Arto, *Suomalainen asevelvollisuus: historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Helsinki: Puolustusministeriö, 7–118.
Leander, Anna. 2006. Enduring Conscription: Vagueness and Värnplikt in Sweden. Teoksessa Pertti Joenniemi (toim.), *The Changing Face of European Conscription*. Burlington: Ashgate, 119–136.
Limnéll, Jarmo. 2009. *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu – Strategian laitos.
Lindqvist, Minna. 2017. Virallisesti hyväksyttäjä, epävirallisesti ulossuljettuja – homo- ja bi-miesten kokemuksia varusmiespalveluksesta. Teoksessa Laukkanen, Tiia, Ojajärvi, Anni ja Tallberg, Teemu (toim.), *Puolustuslinjalle – Yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 67–91.
Manninen, Ohto. 1974. *Kansannoususta armeijaksi – asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa kevättalvella 1918*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
MediaAuditFinland. 2019. *LT JA JT TARKASTUSTILASTO 2019*. Helsinki: MediaAuditFinland.
Mearsheimer, John J. 2017. *Conventional Deterrence*. Ithaca/London: Cornell University Press.
Mjøset, Lars ja Van Holde, Stephen. (Toim.) 2002. *The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces*. Bingley: Emerald Group Publishing Limited Edition.
Mäkinen, Juha ja Toiskallio, Jarmo. 2009. *Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
Mälkki, Juha. 2008. *Herrat, jätkät ja sotataito – kansalaissotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 30-luvulla talvisodan ihmeeksi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Nevala-Nurmi, Seija-Leena. 2012. *Perhe maanpuolustajana – Sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944*. Tampere: Tampere University Press.
Nokkala, Arto. 2016. Suomen puolustuspolitiikan käännekohtia. Teoksessa Blombergs, Fred (toim.), *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 77–108.
Nurmiainen, Jouko. 2020. Kuvitellut yhteisöt nationalismin historiassa. Teoksessa Anderson, Benedict (2020), *Kuvitellut yhteisöt – Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino, 9–24.
Pakkasvirta, Jussi. 2019. Mitä Anderson tarkoittikaan ”kuvitellulla yhteisöllä?. *Tieteessä tapahtuu* 37:6, 49–52.
Pakkasvirta, Jussi ja Saukkonen, Pasi. 2004. Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Pakkasvirta, Jussi ja Saukkonen, Pasi (toim.), *Nationalismit*. Helsinki: WSOY, 14–46.
Paret, Peter. 1992. *Understanding War – Essays on Clausewitz and the History of Military Power*. Princeton/New Jersey: Princeton University Press.
Puolustusministeriö. 2010. *Suomalainen asevelvollisuus*. Helsinki: Puolustusministeriö.

Pääesikunta. 2016. *Puolustusvoimauudistuksen loppuraportti*. Helsinki: Pääesikunta, suunnitteluosasto.
Raitasalo, Jyri. 2018. Puolustuskyky. Teoksessa Maanpuolustuskorkeakoulu – Maanpuolustuskurssit (toim.), *Turvallinen Suomi 2018 – Tietoa Suomen kokonaisturvallisuudesta*. Helsinki: Turvallisuuskomitea, 59–70.
Salomaa, Hannu. 2022. *Kansakunta aseissa – Asevelvollisuuskeskustelu Suomessa.* Tampereen yliopiston väitöskirjat 573. Tampere: PunaMusta Oy – Yliopistopaino.
Scheipers, Sibylle. (Toim.) 2014. *Heroism and the Changing Character of War -Toward Post-Heroic Warfare?*. Hampshire/New York: Palgrave Macmillan.
Seitkari, Olavi. 1951. *Vuoden 1878 asevelvollisuuslain syntyvaiheet – Suomen sotilasorganisaatio- ja asevelvollisuuskysymys 1860- ja 70-luvulla*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
Smith, Anthony D. 1991. *National Identity.* Reno/Las Vegas: University of Nevada Press.
Smith, Anthony D. 2003. *Nationalism and Modernism – A critical survey of recent theories of nations and nationalism*. London/New York: Routledge: Taylor & Francais Group.
Särmäkari, Veli. 2016. *Suomalainen asevelvollisuusperiaate – Kansallisen asevelvollisuuden käännekohta 1800-luvun lopun Suomessa*. Helsinki: Unigrafia.
Valtioneuvosto. 2021. *Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen – Parlamentaarisen komitean mietintö*. Helsinki: Valtioneuvosto.
Vilkka, Hanna. 2021. *Tutki ja kehitä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
Visuri, Pekka. 2016. Geopoliittinen kamppailu Euroopassa ja Suomen turvallisuus. Teoksessa Blombergs, Fred (toim.), *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 449–486.
Werkner, Ines-Jacqueline. (Toim.) 2004. *Die Wehrpflicht und ihre Hintergründe – Sozialwissenschaftliche Beiträge zur aktuellen Debatte*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

KIRJOITTAJATIEDOT

HANNU SALOMAA
YTT, postdoc-tutkija
Politiikan tutkimus
Johtamisen ja talouden tiedekunta
Tampereen yliopisto
Hannu.Salomaa@tuni.fi